

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ СТАТУС ПІДЛІТКОВОСТІ

Володимир ЦВІРКУН

Copyright © 2013

*“Щастя твоє, і мир твій, і рай твій,
і Бог твій усередині тебе є”*
Г. Сковорода [8, с. 421].

Постановка, актуальність та стан наукової розробки проблеми. Серед питань, якими переймаються гуманітарні науки (або ж людинознавство загалом) чільне місце належить тим із них, у яких досліджуються процеси соціалізації особи, аналізуються вікові етапи формування і розвитку індивіда (у їх зв'язку із наявними цивілізаційними схемами чи інформаційними соціальними програмами), а також антропокультурні (себто і вітакультурні, й соціокультурні та інші) механізми становлення особистості. Серед різноманітних людинознавчих студій філософська антропологія, заснована М. Шелером та його послідовниками (Х. Плеснером, А. Геленом та ін.) на початку минулого століття, відіграла й донині відіграє провідну роль у прагненні відтворити цілісний образ людини, враховуючи перш за все космогенетичну основу її ества. “...Людина як *ціле*..., – писав засновник філософської антропології, – “*imago Dei* і сутність сутностей...”, вона “є не “скріпою” між Богом і світом, а (безпосередньо) бере участь у них обидвох – у *Deus* та у *Mundus* (єдність і множина в одній і тій же сутності)” [12, с. 157].

Починаючи з другої половини XIX століття, у гуманітарному знанні, причому не тільки науковому, а й у такому, що черпається з інших сфер духовного життя суспільства (маються на увазі і мораль, і мистецтво, включно з художньою літературою; тут візьмімо для прикладу трилогію Ю. Боргена “Маленький Лорд. Темні джерела. Тепер йому не піти” [1], романи Ю. Гордера “Світ Софії”, Ф. Достоєвського “Підліток”, повісті О. Довженка “Зачарована Десна”, Дж. Селінджера “Над прірвою у житті”, М. Стельмаха “Гуси-лебеді летять”, автобіографічну трилогію Л. Толстого “Дитинство. Отроцтво. Юність”, оповідання

Г. Тютюнника “Климко” тощо і, до певної міри, політика і навіть релігія), утверджується **концепт підлітковості** як данність особливого, першочергово соціально-психологічного, вікового формату індивідуального людського життя. У 20–30-х роках XX століття спостерігається справжній “бум” психологічних, і не тільки, досліджень підліткової особистості; більше того, “підлітковість стає улюбленим віком” (М. Кле). Особливої уваги у цей час заслуговують праці відомого російського психолога Л. Виготського, зокрема його “Педагогія підлітка”, у якій він аргументовано звертає увагу на те, що “ми тільки тоді можемо говорити про формування особистості, коли взмозі опанувати власною поведінкою” [2, с. 225].

Таким чином, у результаті доволі широкого спектра соціально-психологічних досліджень, *підліток* отримує статус перехідної (від дитинства до дорослості, зрілості) особи, а *підлітковість* – ледве не субкультурної (а деколи й маргінальної) групи із-за специфічності притаманних їй онтогенетичних та філогенетичних характеристик й місця у процесі соціалізації людських індивідів. Сьогодні ж у багатьох, якщо не у більшості, соціально-психологічних та філософсько-антропологічних науково-аналітичних та художніх розвідках, тією чи іншою мірою присвячених віковим параметрам людського буття, досить доказово утверджується думка про те, що будь-який віковий етап життя людини є настільки самодостатнім і самоцінним, що аж ніяк не вписується у схему чогось недозрілого, недосконалого, перехідного, підготовчого тощо під кутом зору “зрілості, самовпевненості, ледь не довшеної мудрості” саме цього життєвого етапу, який переживається ось зараз, тепер. Але ж зауважмо, що момент теперішнього

життя (тут і тепер) є похідним від попереднього, й не обов'язково кращим за нього, а тим паче, не може вважатися досконалішим від наступного, очікуваного майбутнього, яке має вагомні переваги в інваріантності “кращих” можливостей, із яких одна, або навіть декілька, обов'язково здійсняться (реалізуються, відбудуться, упредметняться). Однак, мабуть, людина завжди буде знаходитися у полоні “ілюзорних досягнень” власної самосвідомості, для якої все, що вже пережилося (і, до речі, усвідомлено) – всього лишень підґрунтя для якоїсь нової “самопобудови” та зарозумілої самовпевненості у якійсь “вищості” того життєвого стану, що виявляється і певним чином стверджується ось тут і тепер, тобто в чітко визначеному місці та в даний час.

Виходячи із вищесказаного, звернемо увагу на філософсько-антропологічний аналіз тих проблем, які стосуються розвитку свідомості і самосвідомості людини незалежно від специфічно вікових проявів цього процесу. Очевидно, на будь-якому етапі свого життя людський індивід, переживаючи даний йому буттєвий час й освоюючи наявний буттєвий простір, “висловлює”, “вимовляє”, а почасти й “вимолює” (згадаймо, що згідно з міркуванням М. Гайдеггера – “мова є домівкою (оселею) буття” [4]) самого себе, а відтак у той чи інший спосіб розв'язує відоме гамлетівське питання: “бути, чи не бути?”, інтерпретуючи власну явність, присутність у світі мовними конструкціями та схемами життєактивності, що мають виявити себе у ціннісно-сміслових життєвих учинках. Тому людська відповідь на це питання звучить у вигляді все того ж запитання приблизно ось так: як, у який спосіб, яким чином *бути* (що є, мабуть, відповіддю на голос згори, на запит від Бога) *людиною?*, як, із виднокола особистісної самосвідомої присутності у Світі, не втратити берегів гуманності та островів людськості у буремному океані Буття?, нарешті як не спотворити до невпізнаності власне людське обличчя? Вочевидь Людиною просто треба *бути* від початку й до кінця свого земного існування, тобто від “А” до “Я” особистісної екзистенції, переживаючи у житті і злети, і падіння, до глибини душі відчуваючи, намагаючись зрозуміти як інтелектом, так і серцем, те велике випробування, яке називається Життям.

Протягом кількох десятиліть Київська світоглядно-антропологічна школа, започаткована (а правильніше було б сказати, відроджена)

у середині 60-х років минулого століття П. Копніним та В. Шинкаруком, напрацювала солідний доробок фундаментальних досліджень світогляду на різних рівнях його прояву, власне світоглядної свідомості людини та її складових, зокрема й таких, як світоглядні настановлення. Значна увага була зосереджена і на проблематиці формування світоглядної свідомості у процесі індивідуального розвитку людини, у проявленні її структурних компонентів на вікових етапах самореалізації людського індивіда, у тому числі й підліткової особи. Творчим ядром цієї школи був і є колектив співробітників Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, очолюваний до листопада 2001 року Володимиром Шинкаруком, а у даний час – Мирославом Поповичем. Філософсько-антропологічно зорієнтовані дослідники і досі продовжують працювати у цьому визнаному центрі української філософії. Наукові праці Є. Андроса, І. Бичка, Є. Бистрицького, С. Бондаря, М. Булатова, О. Гомілко, Г. Горак, В. Горського, М. Злотіної, В. Іванова, М. Кисельова, Г. Ковадло, В. Крисаченка, В. Ляха, В. Малахова, К. Малеева, П. Копніна, С. Кримського, Л. Ніканорової, Є. Осічнюка, Л. Ситніченко, Т. Суходуб, В. Табачковського, М. Тарасенка, Н. Хамітова, Є. Шалашенка, В. Шинкарука, О. Яценка та інших (нині суцільних і тих, хто, на жаль, уже відійшов у інший світ) – яскраве свідчення глибини та продуктивності світоглядно-антропологічних студій на вітчизняному терені філософування.

До цих досліджень долучився свого часу також і автор даної статті (під кінець 2001 року в Інституті філософії імені Г.С. Сковороди НАН України захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю “філософська антропологія, філософія культури” на тему: “Формування світоглядних установок особи підліткового віку” [11] під науковим керівництвом доктора філософських наук, професора, завідуючого відділом філософської антропології В. Табачковського).

Об'єктом даного дослідження є *феномен підлітковості* як особливого стану особистісного та соціального розвитку людини і соціуму (соцієтальної спільноти), а **предметом** – *субстанційні соціокультурні характеристики підлітковості* під кутом зору філософської антропології.

Мета дослідження: вивчення підлітковості як такого явища, що виходить за межі конкрет-

ного вікового етапу життя людини, що передбачає розгляд цього феномену у форматі загальнолюдської – екзистенційної (на рівні окремого існування), соціокультурної та цивілізаційної (у різноманітних соціальних утвореннях) – проблематики.

Виклад основного матеріалу. Було б, напевно, й онтологічно, і гносеологічно, помилково вважати, що так зване “друге народження” людини відбувається саме в межах підліткового етапу соціалізації. Однак, якщо шляхи Господні несповідані, то й шлях самоусвідомлюваного народження, становлення цієї “другої” (духовної, за словами Г. Сквороди) людини не має ні початку, ані кінця. Науковці не мають вагомих підстав чітко визначити, коли ж саме воно відбувається. Проте підлітковий (отроцький) вік видається найбільш придатним для цього “другого народження”, оскільки охоплює собою чи не найскладніший, контроверсійний та багато у чому драматично-епатажний (із-за природного бажання підлітка до випробувань, що найчастіше мають авантюрний характер) період у житті будь-якої окремої людини. Він є, вочевидь, піковим (контрапунктним) віковим етапом особливого життєствердження індивіда, тому що передбачає його перехід у кардинально відмінну від попередньої соціальну якість, своєрідне, так би мовити, перенесення від антропогенезу до соціогенезу і, як наслідок, – до персоніфікації, тобто вияву унікальних, неповторних особистісних рис у подальшій життєдіяльності.

Річ у тім, що у філогенетичному аспекті людство має у своєму історичному розвитку безліч прикладів саме таких метаморфоз у людському житті, які стають тотожними духовному самовиявленню людиною власного ества. Такими дійсними фактами духовного народження є життя і творчість тих видатних особистостей, світлу і вдячну пам’ять про яких береже все людство. Очевидно, що саме завдяки таким подвижникам Духу людського для нас по-справжньому уможлиблюється відчуття присутності десь поруч, а то й у лоні серця свого й Духу Святого. Адже без відчуття святості, і хоча би епізодичного торжества чогось воістину *святого* всередині себе, навряд чи є підстави ідентифікувати себе як людину – *подобу Божу*, згідно із більшістю сповідуваних у сучасному світі релігійних канонів та визнаних релігійно-філософських учень.

Будучи реально народженими, як не парадоксально, мусимо (для чогось і в ім’я чогось) народитися вдруге, тобто народити самих себе. Звісно, народити себе вже не як біологічну істоту (бо це, безумовно, й неможливо), а як духовного репрезентанта (в одному лиці) всього роду людського. Як же, таким чином, можна поєднати у власному єдиному, цільному Я себе та Іншого (інших) – передусім чоловіка і жінку, батька і матір, Творця і його творіння, вчителя й учня, батька-матір і дитину, Бога і богоподібну істоту? Як пізнати у собі увесь цей розмаїтий людський і надлюдський, трансцендентальний світ, їх приваблює, приховану для розуму, але якось угадувану серцем таїну? Мабуть, велич таємниці самопізнання, як про це зазначає устами героя-підлітка своєї знаменитої трилогії норвезький письменник Ю. Борген, полягає у тому, “...що в ній беруть участь двоє” [1, с. 145]. А тому в просторі й у часі розгадування цих таємниць кожній людині випадає на долю виходити за межі власної одиничної сутності, за межі свого окремішнього ества, і якщо не безпосередньо, то, хоча б подумки, відчувати оцю вкрай жадану “присутність” Іншого.

Чи не заважкий тягар випадає звальювати істоті людській на власні плечі і нести його на свою ж Голгофу, щоби сповна відчути благо Воскресіння?, – воскресіння все тієї ж людини, але вже не стільки у плоті (й, мабуть, зовсім не в ній), скільки у Духові. І як би хто не задумувався над цією проблемою, все ж таки вона, мов “дамоклів меч”, висіла і нависатиме надалі над кожним із нас, над численними людськими поколіннями, та й над людством загалом. Бо ж мусить бути якась критична маса духовного піднесення серед людей, щоби із-за недостатності якої людство не зникло у пекельному вогні своїх непрощених гріхів.

Субстанційна перехідність (кризовість), яка присутня на всіх рівнях людської буттєвості, принаймні тілесному, психічному (душевному) і духовному, особливо притаманна підлітковому вікові. Вона, здається, і є тим контрапунктом драматичної симфонії індивідуального розвитку людини у дзвінкій “тиші” якої вона, перебуваючи “наодинці” й у певному “протистоянні” зі всім світом, мала би віднайти у собі бажання, волю і мужність у муках самопізнання народити себе. Адже якщо цього не зробити, якщо не спромогтися на такий значущий у людському житті вчинок (смысле-

життєвий подвиг), то можна й назавжди втратити час для цього архіважливого звершення. Тоді перед людиною може у якомусь із моментів її життя в усій жорстокій оголеній правді постати дилема *пошуку* “втраченого”, або (в останній надії) “невтраченого часу”.

Однак нам зовсім не слід аж занадто перейматися проблемою перехідності підліткового віку. Адже, виходячи із сучасних культурологічних та соціально-психологічних напрацювань філософської антропології, для сучасного антропокультурного дискурсу стало очевидним (а чисто по-людськи – так, мабуть, і потрібно сприймати й розуміти певні реалії нашого існування), що будь-який віковий період людського життя є самодостатнім, особливо під кутом розуміння смислоцінного значення усіх його важливих епізодів. Тому, занадто акцентуючи увагу на перехідному стані отроцтва, ми, таким чином, відмовляємо цьому віковому діапазону у його самоцінності та унікальності, неповторності у житті кожної окремої людини. В такому контексті перехідність, а відтак і кризовість, мислиться нами як “своєрідний комунікативний розчин”, що скріплює собою більш-менш чітко окреслені, а тому й відносно усталені у загальнолюдському досвіді, етапи будь-якого індивідуального людського життя: дитинство, отроцтво, юність, молодість, зрілість, старість. Інша річ, що у житті окремої людської особи ці етапи можуть мати різне смислоцінніше “завантаження”, “наповнення”, а отже й різну значущість в особистісній людській долі. Тому-то відкриття себе, яке є надзвичайно важливою проблемою самопізнання, здатне відбутися у будь-якому моменті життєдіяльності і життєствердження. Але краще, напевно, щоби воно сталося своєчасно, тобто протягом тих декількох років індивідуального життєвого шляху людини, коли вона разюче, як на власні очі, так і у сприйнятті інших, змінюється і в тілесній конституції, і на рівні психіки, і духовно, пливучи “бурхливим, а то й шквально-штормовим морем” почуттєвих пристрастей, і шукаючи “острів” (ба, навіть “материка”) особистісних моральних імперативів.

Підлітковість – це поетапний ланцюжок життєвих подій, у горнілі яких відбувається формування індивідуальної моральності, розвиваються й утверджуються глибокі соціальні почуття. Тут власне людське Я починає осмислювати індивідуальну історію в контексті сукупної історії інших Я (наприклад, історії

близької за інтересами групи ровесників), врешті-решт, історії людства загалом. Вибравши прийнятну систему смислоцінних орієнтирів, юна особа може розпочати відносно самостійний рух-поступ власною життєвою дорогою, якою б важкою вона не була. З такого життєвого роздоріжжя, на якому відбувається вибір власного шляху, розпочинається вже й життєтворчість, пов’язана із досягненням і розширенням духовних горизонтів персональної екзистенції. Причому зазначена індивідуальна моральність розвивається через своєрідний подвійний оптичний ефект віддзеркалення, у якому конструктивною ланкою є відношення “Я – Ти”. За великим рахунком духовність людського Я проростає через ставлення до Іншого. Цим Іншим є хтось або щось поза межами власної сутності, тобто те (той), при чому (кому), завдяки чому (кому), й у чому (у кому – найближче) відчувається та осмислюється власна присутність у світі й причетність до його безконечного становлення. Це означає, що в кожному із нас завжди є (живе) хтось Інший (інші) навіть тоді, коли нам здається, що ми зовсім самотні й до болю самотні.

Однак на цій “стації” (поняття, що вживається для означення пунктів Хресної дороги) життєвого шляху підлітка-особи здебільшого маємо ще не особистість, а індивіда, що перебуває на значущому етапі її (потенційної особистості) формування. Його може спіткати фатальна (фатумна) помилка, коли характерний для цього віку момент “збайдужіння до всього” розвертає вектор морального становлення у протилежну сторону. В результаті у перспективі будемо мати справу не просто з поодинокими аморальними діями юної особи, а з істотою аморальною чи “принципово аморальною”. У зв’язку з цим Г. Шалашенко пише: “Це та “сфера”, де збагачена плідним сумнівом езотерична тінь пізнання постає не “за ним”, а безпосередньо в ньому самому і де досвід розуму нагадує втомленість серця. Невигаданість цієї сфери стає зрозумілою, якщо звернутися хоч би до того безперечного факту, що в юності, наприклад, ми відчуваємо якесь захоплююче тонке, щемливе, скніюче передчуття (“передзнання”) гіркого досвіду майбутнього життя. Через те такими навпрочуд суголосними юним серцям бувають речі, для глибокого осягнення яких і співзвучності з якими, здавалось би, конче потрібний багатий досвід життєвих надбань і втрат, якого вони просто не мають у розумінні реальних подій.

І цей “талант” є відблиском загальної людської здатності провидіти свою трагічну долю, свою обмеженість саме у рідкісні моменти щастя як прориву до нескінченності – у невизначеність” [9, с. 189].

Наскільки значимим є “друге – духовне – народження” людини свідчать багато священних, філософських і художніх текстів. “Знаменно, – пише С. Кримський, – що у Євангелії від Івана, в якому наводиться бесіда Христа з Никодимом, говориться про друге народження від води і Духа. Адже це вираження асоціює слова книги Буття, де вихідний пункт творіння світу описується в контексті польоту Духу над водною стихією. Народження особистості виявляється аналогічним творінню світу. В цьому процесі Дух знову носить над водами становлення” [6, с. 38].

Серед найважливіших внутрішніх чинників, які б допомагали людині народитися “вдруге” виділимо волю, у якій зосереджується практично увесь енергетичний потенціал особистості. Простором утвердження людської волі є внутрішня (природна, Богом надана людині) і зовнішня (соціальна, вистраждана поколіннями попередників) свобода, осередком якої є людська відповідальність перед собою та світом. М. Шелер, до речі, зауважував, що “стояння перш за все вище біопсихічної долі – ось свобода “*homo*” [12, с. 257]. Відтак свобода й, щонайперше, свобода волі до творення, ймовірно, визначальна і висхідна сутнісна характеристика, якою Творець наділив свою подобу – Людину. Очевидно, всі інші іпостасі людської екзистенції є похідними від неї. По-іншому “свобода волі – це щит, – як слушно зауважує В. Лімонченко, – проти причинних впливів ззовні, які перетворюють людину на річ серед речей (або, мовою соціальної інженерії, на коліщатко та гвинтик соціальної структури)” [7, с. 404]. Чи пасує людині, разом із наданою їй свободою та безпосередньо пов’язаною із цією свободою відповідальністю, уречевлюватися в існуючому соціумі до обездухотвореної істоти, яка, окрім ляльки у чіхось руках, на більше й нездатна розраховувати?

Підкреслимо і той факт, що саме у підлітковому віці людина, напевно, найбільшою мірою чинить опір зовнішньому соціальному пресингові і будь-яким формам соціального маніпулювання. А якщо такий пресинг суспільства має тотальний характер, то чи є в соціальному тоталітаризмі, який утверджує лише тип “злочинної” особистості, хоч якась дешифрація

“позитиву” для інших особистостей, котрі мали би постати за будь-яких несприятливих обставин. Здається, що все ж таки є. І полягає цей “позитив” у тому, що будь-яку чуйну і мислячу людину він ставить у позицію певної відповіді, принаймні такої, як внутрішній (духовний) протест. Виклик приймається із вірою й надією на торжество Добра.

Отже, досліджуваній віковий етап індивідуального розвитку є найбільш сприятливим для “іншого” (Духовного) народження людської особистості. Водночас зрозуміло, що цей вік для такого ствердження людської особистості не єдиний (хоча, можливо, перший) етап “другого народження”. Помірковано над субстанційним значенням цього народження і духу як такого. “Дух є діяльністю, – вважає В. Возняк, – але водночас дух – це щось особливе в ній, адже долучає її до людськості й зберігає міру її людяності. Міра ця визначена одвічним прагненням людини до Істини, Добра й Краси, які творять абсолютні засади духу, або ж – засади Абсолютного духу. Щодо Абсолютного, то доцільність завжди постає підпорядкованим моментом. Зазіхання доцільного на повне поглинання і підпорядкування духовного є проявом претензій цивілізації на панування над культурою” [3, с. 221].

У сучасних гуманітарних дослідженнях уявлення про підлітковість використовується доволі широко і вже давно не обмежується аналізом певного етапу соціалізації людських індивідів. Тому настав час і для диференціювання змісту та обсягу понять “підлітковість” та “отроцтво” (які тривалий час співіснували у науковому дискурсі подібно до сіамських близнюків) у тому аспекті, що перше із них охоплює не тільки певний віковий період розвитку людини, а друге – етимологічно стосується саме конкретного людського віку. Соціологія політики, наприклад, застосовує перший концепт для характеристики стану деяких сучасних суспільств, послуговуючись частіше англійськими поняттями “тінейджерство” чи “пуерелізм”. Оперував цим поняттям, до речі, й відомий нідерландський культуролог Й. Гейзінга у своїй знаменитій праці “*Homo Ludens*” [5] для опису відповідних характеристик певної стадії розвитку деяких суспільств. Та й щодо оцінки сучасного стану розвитку українського суспільства маємо всі підстави задіяти до теоретизування подібну дефініцію.

Спробуймо дати авторські, поки що не зовсім повні й однозначні, визначення цих понять,

застосовуючи деякі елементи лінгвістичного аналізу. Отож:

– у феномені *підлітковості (тінейджерства, пуерелізму)*, очевидно, перш за все варто виділити такі складові, як невизначеність, незавершеність, “невідбулість”, несталість, процесність. Таке явище начебто елімінує індивідуальний віковий етап переходу від дитинства до зрілості (із його яскраво вираженими елементами авантюризму) у більш широкий просторово-часовий континуум різноманітних форм соціального життя, включно із певним державно-політичним та культурно-цивілізаційним станом конкретного соціуму;

– що ж до *отроцтва*, то цим поняттям мав би визначатися саме конкретний онтогенетичний період розвитку людського індивіда. Отроцтво є етапом розвитку особи, який охоплює собою вікові параметри від статевої до соціальної (повноліття) та, врешті-решт, духовної (становлення особистості, персоніфікація) зрілості. Отрок (етимологічно) – вже й не дитина, але ще й не дорослий, він – між дитячими та дорослими роками. А це означає, що від дитинства він уже відрікся, та дорослим ще не став, якби демонстративно свою “дорослість” виявлював).

ВИСНОВКИ

1. Підлітковість як певний етап індивідуальної вікової соціалізації людини є переходом від дитинства до зрілості (досягнення статусу соціально відповідальної особи). Зазначена перехідність, очевидно, означає, що людська особа набуває конкретних соціальних якостей, які вписуються у загальноприйнятну соціумом систему прав та обов’язків. За таких обставин вона підпадає під дію норм кодифікованого права і моралі. Вчинки такої особи підпадають під унормовану моральну оцінку, а за певних обставин можуть підлягати й правовому покаранню.

2. Очевидно, що відповідальність вибору і відповідальність за вибір у соціальному форматі, хоче того окрема особа чи ні, накладається на конкретний віковий параметр, який у більшості сучасних суспільств визначається досягненням “вісімнадцятирічної зрілості”. Ми свідомо беремо у лапки вікове означення цієї важливої індивідуальної події, оскільки непоодинокими є випадки, коли вже дуже доросла людина (якій далеко за 18 років) залишається інфантильною й “відповідно” не по роках “на-

ївно-безвідповідальною”, викликаючи з боку сторонніх осуд, почасти аж до правомірного глузування.

3. Однак назване у феномені підлітковості не належить до головного. Підлітковість як соціокультурне явище, з позицій філософської антропології, варто вважати віковим етапом, що є найбільш сприятливим для вироблення й утвердження особистісних смисложиттєвих цінностей та орієнтирів, серед яких найголовнішим постає “друге, тобто духовне, народження” людини. Останнє є глибоко інтимною та вельми значущою для людини подією і являє собою “епохальну” віху на шляху становлення її Я як духовної інстанції. Проте зазначене “друге народження” може і не відбутися у підлітковому (отроцькому) віці, що не викреслює із контексту індивідуального людського життя можливість аналогічної події у майбутньому, але уже на іншому віковому етапі.

4. Враховуючи природну суперечливість людської істоти, її амбівалентну сутність варто не відкидати ось якого міркування у процесі філософсько-антропологічної рефлексії: вочевидь кожен із нас несе і мусить нести персональну відповідальність і за щось “диявольське” у собі, а значить і прагнути божественного спасіння для власної “омертвілої” душі (М. Гоголь, М. Вебер). Скажімо, у М. Гоголя подібна тема розвивається у відомій прозовій поемі “Мертві душі”. І, як стає зрозумілим із цього не тільки художнього, а й глибоко філософського, тексту мовиться не про душі померлих кріпаків, а про відсутність “живих” душ у тілах іще реально живущих людей. А щодо М. Вебера, то відомо, що в нього ця проблема пов’язується із принциповим визнанням за людиною повної свободи вибору у “віднесенні до цінностей”, якій передуює все та ж свобода – але свобода як “звільнення від оцінок”.

5. На підтвердження вищесказаного звернемо увагу на досить продуктивну “шкільну” (мається на увазі вже досить тривале у часі існування визнаної у колах вчених-дослідників наукової школи) теорію А.В. Фурмана, базовану на *ідеї вітакультурної парадигми*. Остання обстоює “чотири основних поняття-концепти (Дім – ковітальна спільнота – культурне тіло – духовна аура), що об’єднані своєрідним мегасинтезом Культури та Життя, котрий задає фундаментальну реальність існування людини на Землі” [10, с. 37]. Ці концепти цілком слушно вважати тими чотирма “наріж-

ними каменями”, що, безперечно, становлять міцне підґрунтя для духовної “побудови і творення” особистісного “Я”, велич якого полягає у здатності – то стражденно, то радісно – терпіти і витримувати драматичне напруження “космічного” перебування трохи вище Землі (Дім) й незбагненно близько та водночас віддалено від безмежного таємничо-дивовижного Неба (духовна аура), усвідомлюючи, що у такому специфічному місцеперебуванні (“місцезависанні”) ми, як люди, живемо разом (ковітальна спільнота), творячи Культуру як визначальний предметно насичений спосіб (культурне тіло) існування – і життя, і виживання, і переживання, і проживання, і відживання. Але – це вже може бути тема для наступної розмови, якій має передувати її глибоке осмислення.

1. Борген Ю. Маленький Лорд. Темные источники. Теперь ему не уйти: [пер. с норв.; предисл. Э. Панкратовой; ил. А. Моисеева]. – М.: Правда, 1990. – 768 с.
2. Выготский Л.С. Педология подростка // Собр. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т.4. – 432 с.
3. Возняк В.С. Співвідношення розсудку і розуму як філософсько-педагогічна проблема: [монографія]. – Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДПУ імені Івана Франка, 2008. – 357 с.
4. Гайдеггер М. Дорогою до мови: [пер. з нім. Володимира Кам’яця]. – Львів: Літопис, 2007. – 232 с.
5. Гейзінга Й. Homo Ludens. – К.: Основи, 1994. – 250 с.
6. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
7. Лімонченко В. Феномен дитинства у світлі християнської антропології // Філософська антропологія та сучасність (пам’яті В.Г. Табачковського) // Філософсько-антропологічні студії 2008. – К.: СтилоС, 2008. – С. 396–405.
8. Сковорода Г.С. Розмова названа Алфавіт, або Буквар Миру. Дружня розмова про душевний мир // Повне зібрання творів в двох томах. – К.: Наукова думка, 1973 – Т.1. – 532 с.
9. Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми / В.І. Шинкарук, В.Г. Табачковський, Г.І. Шалашенко, Є.І. Андрос, Г.П. Ковадло. – К.: Педагогічна думка, 2000. – 287 с.
10. Фурман А.В. Ідея професійного методологування: [монографія]. – Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 205 с.
11. Цвіркун В.М. Формування світоглядних установок особи підліткового віку. – Автореф. дис. ... к. ф. н.: 09.00.04 / Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. – К., 2001. – 20 с.
12. Шелер Макс. Философские фрагменты из рукописного наследия. – М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2007. – 384 с.

АНОТАЦІЯ

Цвіркун Володимир Михайлович.

Філософсько-антропологічний статус підлітковості.

У статті досліджується світоглядно-персоніфікована значущість підлітковості у сучасному соціумі. Звертається увага на те, що в контексті індивідуального розвитку людини етап підлітковості є найбільш сприятливим для “другого, власне духовного, народження” і повноцінного становлення особистості. Здійснюється спроба диференціювати поняття “підлітковість” та “отроцтво” і дати їм адекватні у змістовлення.

Ключові слова: життя людини, філософська антропологія, соціалізація, підлітковість, отроцтво, самопізнання, “друге народження”, духовність, настановлення, світоглядна свідомість.

АННОТАЦІЯ

Цвіркун Володимир Михайлович.

Філософсько-антропологічний статус подростничества.

В статье исследуется мировоззренческо-персонифицируемая значимость подростничества в современном социуме. Обращается внимание на то, что в контексте индивидуального развития человека этап подростничества является наиболее благоприятным для “второго, собственно духовного, рождения” и полноценного становления личности. Осуществляется попытка дифференцировать понятия “подростничество” и “отрочество” и дать им адекватное содержательное наполнение.

Ключевые слова: жизнь человека, философская антропологія, социализация, подростничество, отрочество, самопознание, “второе рождение”, духовность, установка, мировоззренческое сознание.

ANNOTATION

Tsvirkun Volodymyr.

Philosophic-Anthropological Status of Adolescence.

The article deals with the research of worldview-personificated significance of adolescence in modern society. It has been accentuated that in the context of individual development of a person the stage of adolescence is the most favorable for the “second, actually spiritual birth” and a full forming the personality. The attempt has been made to differentiate the notions “adolescence” and “boyhood” and to give them adequate contents.

Key words: life of a human, philosophical anthropology, socialization, adolescence, boyhood, self-knowledge, “second birth”, spirituality, directions, worldview consciousness.

Надійшла до редакції 5.02.2013.